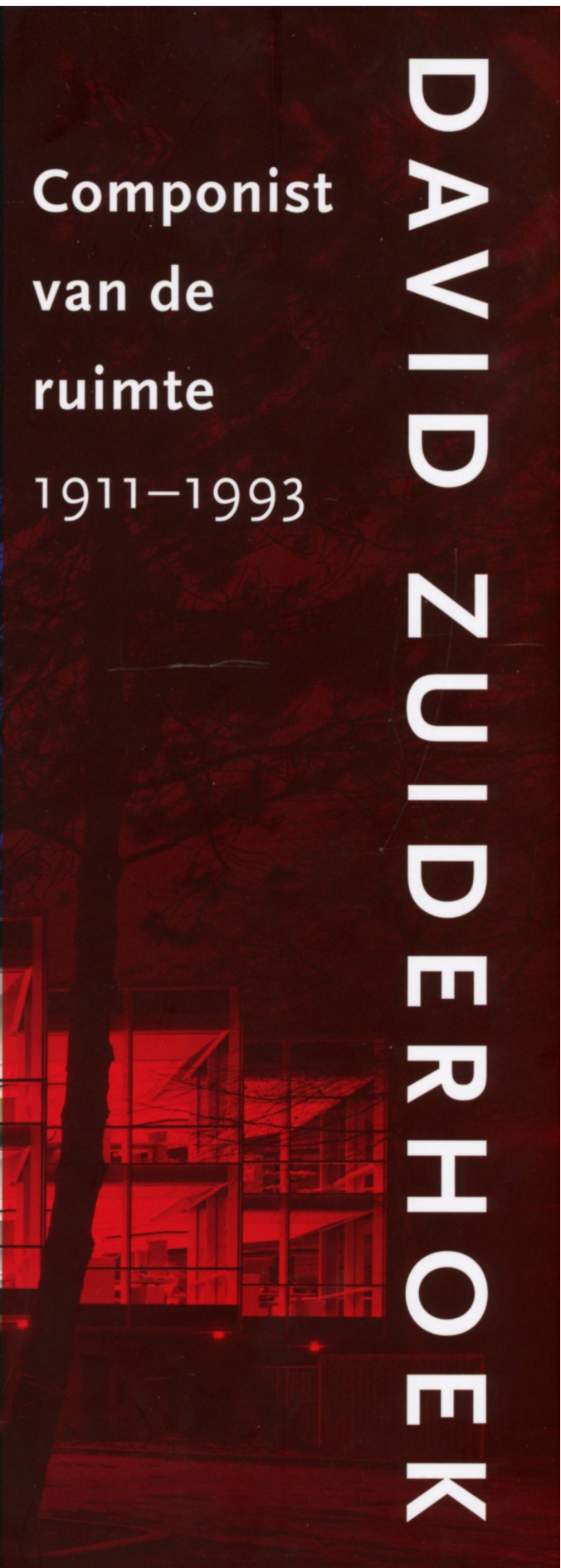

Max Cramer
Johan Galjaard
Anton Groot
Dorothee Segaar-Höweler

Componist
van de
ruimte
1911–1993

DAVID ZUIDERHOEK

Zonlichttoetreding

Bezonning speelde een belangrijke rol in de verkavelingen en daarom waren de rijen vaak noord-zuid gericht, zodat de tuinen op het oosten en westen lagen. Bij de strokenbouw in de Bomenbuurt werd gekozen voor een zuidoriëntatie van de tuinen, ook als deze grensden aan openbare ruimten. Wanneer dat niet mogelijk was, zoals in het Leusderkwartier, koos Zuiderhoek voor tuinen op het zuidwesten of westen, het beste alternatief. Ook bij zijn strokenverkaveling werd zo economisch mogelijk verkaveld met lange, smalle woonpaden en relatief weinig dwarsstraten. Bij de meer dan 1600 drive-inwoningen in de Wesselerbrink ligt er geen enkele tuin op het noorden.

Hoekverdraaiingen

Vanuit zijn start onder invloed van de Delftse School was de rechte hoek niet heilig voor Zuiderhoek. Dat gold zowel voor de schakeling van bouwvolumes, zoals de garages aan een woonhuis of de rij woningen aan de Kleine Spui in Amersfoort, als voor de positie van bouwblokken ten opzichte van elkaar. De geringe hoekverdraaiingen in de Amersfoortse Bomenbuurt of de wijk Skandia in Geldrop laten zien dat de aanwezige context belangrijk werd gevonden en dat deze uitbreidingen daar vanzelfsprekend op reageerden. Bovendien kregen ook belangrijke ruimten een complexere vorm, dankzij wijkende gevelwanden en grote verschillen tussen breedte en lengte. In het vroege werk van Zuiderhoek zijn de ideeën van Camillo Sitte over kunstzinnige stedenbouw nooit ver weg, hoewel hij in deze periode ook al rastervormige plannen maakte.⁹ De Apeldoornse wijk Kerschoten toont zelfs een systematisering van de stompe hoek, in de vorm van schoenvormige bouwblokken met vier stompe en twee scherpe hoeken. Zo wist Zuiderhoek moderne stedenbouw een schilderachtig karakter te geven, zonder in valse romantiek te vervallen.

Parkeren als ruimtelijke opgave

Hoewel de auto in de jaren vijftig het straatbeeld nog niet bepaalde, was parkeren al vroeg een thema voor Zuiderhoek. Achter de flats in de Amersfoortse Bomenbuurt waren al garageboxen voorzien, aan de noordkant van de blokken en verlaagd gesitueerd. De flats van Berg-Zuid kregen garages in de onderbouw, bereikbaar via een parkeerterrein dat gedeeltelijk was uitgegraven in het hellende terrein. De auto uit het zicht was dus een belangrijk uitgangspunt. In de Apeldoornse wijk Kerschoten werd dit bereikt door de garages in de oksel van de haakvormige woonblokken te projecteren, tussen de achtertuinen in. Deze oplossing werd op meerdere plekken herhaald, zoals in de EGKS-wijk in Heemskerk. Met de drive-inwoning haalde Zuiderhoek de auto letterlijk in huis,

voor wie dat wenste. Daarnaast kreeg elke woning ook een opstelplaats omdat toen al rekening werd gehouden met een ander gebruik van de begane grond. Nog steeds kennen de Wesselerbrink in Enschede en Park Rozendaal in Leusden nauwelijks parkeerproblemen.

Schakeling van bouwvolumes

Bij Zuiderhoeks landhuizen vormden de garages dankbare bouwvolumes voor de compositie van een romantische schakeling van hoofd- en bijgebouwen. Voor Alandsbeek in Leusden ontwierp hij voor het eerst een smalle woning met een garage ervoor en voegde alles onder één dak. Hierbij lagen de garages direct aan de straat, zonder opstelruimte, en werden een belangrijk architectonisch thema. In latere wijken zoals de Hilversumse Meent en Bijvanck en een rij bijzondere woningen in Bunnik werden garages en bergingen ruimtelijke middelen om de overgang van het publieke naar het private domein vorm te geven. Veel oplossingen kwamen overigens al naar voren in zijn publicatie *De bouwkunst van het kleine landhuis* uit 1947.

- **Woonwijk Skandia, 1955-1958/1969**
Geldrop, Beneden Beekloop, Rulstraat, Brink, Groesstraat, Biezenstraat, Dommelstraat, Nieuw Erfseweg; Slinge, Wisse, Meers, Nieuw Erfseweg, Eeuwelsestraat, Dommelstraat, Varenstraat, Heibeekstraat, Rietstraat, Beneden Beekloop, 't Geluk; Neerlandstraat, De Lammert, Eversveld, Rietstraat
 i.s.m. Philips Woningbedrijf

De wijk Skandia ligt in het noordelijk deel van Geldrop dat grenst aan de westkant van het dal van de Kleine Dommel. Het is één van de vele hoogwaardige woonwijken die door Philips voor haar

Traditionele woning aan de Beneden Beekloop

Raampartijen ontleend aan Amersfoortse ontwerpen

Hybride woning hoek Groesstraat Rulstraat

Combinatie van traditionele en moderne vormgeving

medewerkers in Eindhoven en omgeving werden gebouwd.¹⁰ De verkaveling van het vroegste deel, noordelijk van de Brink, bestaat vooral uit noord-zuidgerichte straten die kleine hoekverdraaiingen maken en uitkomen op de Nieuw Erfseweg. Halverwege de Beneden Beekloop buigen de gevelwanden uiteen, zodat een schegvormige groene ruimte is ontstaan. In de Rulstraat bevindt zich een klein plantsoen met eveneens een driehoekige vorm.

Aan de beide lange zijde van de Beneden Beekloop en de Rulstraat liggen woningen in gematigd historiserende stijl met elementen die eerder al in Amersfoort waren toegepast. Het woonkamerraam van de Kleine Spui keert hier terug in een rijtjeshuis, evenals de verticale ordening van de raamassen en het uitvalhekwerk op de verdieping. Opvallend is de plaatsing van de voordeuren, betrekkelijk ver van de dragende bouwmuur af in

een geprofileerde witte lijst.

Aan de smalle zijde van de Beneden Beekloop en de korte dwarsstraten liggen afwijkende woningen. Hier is gekozen voor een breed woonkamerraam, terwijl de verdieping twee kleine slaapkamerramen met uitvalhekwerk gekregen heeft. Dit is een hybride combinatie van een meer moderne begane grond en historiserende verdieping.

Beide typen woningen hebben dezelfde doorsnede met zadeldak. In de zijgevels is goed te zien dat de dakvlakken een kleine knik maken, circa anderhalve meter uit de voorgevel. Dat draagt bij aan de traditionele verschijningsvorm van de woningen. Onder de ramen op de verdiepingen en op de brede zijden van de schoorstenen zijn in het metselwerk gestileerde guirlandes aangebracht.

De verdere groei van de wijk Skandia vond plaats rondom de eerste fase uit het midden van de jaren vijftig. De Beneden Beekloop bleef de centrale as, maar noordelijk van de Nieuw Erfweg, in westelijke richting tot aan de Eeuwelsestraat en zuidelijk tot aan de Heibeekstraat en Neerlandstraat kwam de tweede fase tot stand, eveneens ontworpen door Zuiderhoek in samenwerking met het Philips Woningbedrijf.

Langs het zuidelijk deel van de Beneden Beekloop, 't Geluk, de Dommelstraat, Varenstraat, Eeuwelsestraat, Heibeekstraat en de westzijde van Meers staan de eenvoudige rijenwoningen van Zuiderhoek. Deze hebben een even breed raam op de begane grond als de verdieping met daartussen een borstwering van donkere verticale houten delen met overnaadse latten. De voordeur en het badkamerraam zijn opgenomen in een gemetselde bakstenen schijf. Opvallend is wel dat bij deze woningen de geknikte kap uit de eerdere serie voor Skandia ontworpen woningen weer is teruggekeerd. Kennelijk was het Philips Woningbedrijf ingenomen met deze vondst van Zuiderhoek. Deze kap is ook toegepast bij het winkelblok met bovenwoningen in twee bouwlagen op de hoek van de Brink.

Dezelfde knik in het dakvlak komt ook voor in reeksen zogeheten Finse woningen, ontworpen door het Philips Woningbedrijf. Deze rijen staan aan dezelfde straten als de andere reeks, vaak aan de overkant, aan de Meers, Wisse en Slinge en het noordelijkste deel van de Beneden Beekloop. Opvallend aan deze woningen is de gevelbetimmering van brede witte verticale houten delen op de slaapverdieping boven de smalle donkere houten latten op de begane grond. Betonnen penanten markeren de afzonderlijke woningen en beëindigen de houten delen. Bij deze woningen zijn de raamopeningen op de verdieping weer een stuk kleiner dan op de woonlaag.

Moderne woning aan het Eversveld

De derde fase van Skandia uit 1969 werd wederom aan Zuiderhoek opgedragen. Dit deel is gegroepeerd rond het Eversveld, een rechthoekig plantsoen waar de verschillende straten op uitkwamen, evenals het langgerekte plantsoen langs de Neerlandstraat. Naast de al aanwezige noord-zuidrichting van de straten werd het Eversveld als belangrijk oost-westgericht element toegevoegd.

Aan de Neerlandstraat, De Lammert, het Eversveld en de Rietstraat liggen royale tweekappers en vrijstaande huizen. Bij deze woningtypen is de knik in het dakvlak losgelaten, waardoor ze een forser voorkomen hebben gekregen. De bouwvolumes liggen zowel evenwijdig aan de straat op licht gebogen rooilijnen als gestaffeld ten opzichte van elkaar. Dat laatste geldt voor alle vrijstaande woningen. De ruimtelijke opbouw heeft daardoor een informeel karakter gekregen, wat nog wordt versterkt door de diepe voortuinen en brede grasbermen met opgaande beplanting. Ook hier ontbreken de erfscheidingen en worden de voor- en zijtuinen deels nog gemeenschappelijk onderhouden. Het Eversveld is een echte *green* met de eenvoudige inrichting van grote bomen op een gazon.

De in de rijwoningen gebruikte puiconstructie met overnaadse delen stond destijds voor moderne architectuur en is ook bij de duurdere typen toegepast. Bij de tweekappers liggen deze puinen echter achter het gevelvlak, als een soort negatieve erker, van elkaar gescheiden door een gemetselde penant. Dankzij een smal omgezet hoekraam, haaks op de gevel, kan men van binnenuit langs de voorgevel kijken. Meer dan de helft van de voorgevel bestaat uit massief metselwerk met alleen een vrijwel vierkant raam op de begane grond. De kopgevel is weer relatief open met twee van dergelijke ramen en een pui over de gehele hoogte met daarin de entree en ramen op zowel de verdieping als de

Hoge puinen en grote muurvlakken

zolder, begrensd door een uitgemetselde schoorsteen. Aan de achterzijde hebben deze woningen een diepe loggia.

De vrijstaande woningen hebben ook een schoorsteen in de kopgevel maar hier staat deze vrijwel centraal in het vlakke metselwerk. Tussen schoorsteen en voorgevel is wel weer een pui over de gehele hoogte geklemd maar zolderramen ontbreken hier. Dankzij de gestaffelde verkaveling is het zicht vanuit de woning sterk op de straatas gericht. De voorgevel is nog meer gesloten dan bij de tweekappers. Een vierkant woonkamerraam met daarboven een smaller slaapkamerraam met Frans balkon vormen een opvallend gevormd gat in het zware muurvlak.

De woningen in Skandia waren oorspronkelijk bedoeld voor hogere Philips-beambten. Voor de woningen is vanaf het begin door opdrachtgever en gemeente een parkachtige omgeving nagestreefd. Dat had gevolgen voor de openbare groenelementen maar ook voor de voor- en zijtuinen langs de openbare ruimte. De nu met hoge bomen beplante gazons moesten als het ware doorlopen in de tuinen van de woningen. Tuinafscheidingen waren en zijn daarom nog steeds taboe en de tuinen werden in gemeenschappelijk onderhoud gegeven.

Toen in de jaren zeventig werd begonnen met de verkoop van woningen, is er in overleg met de gemeente en de woningcorporatie bij elke koopovereenkomst een notariële akte met kettingbeding opgesteld, waarin de inrichting van de tuinen werd vastgelegd. Op 1 mei 1974 is de Geldropse Vereniging van Grond- en Huiseigenaren Skandia opgericht om namens de bewoners de strekking van de koopovereenkomsten te bewaken. De Vereniging zorgt ervoor dat de oorspronkelijke doelstellingen overeind blijven en dat het onderhoud op deskundige wijze wordt uitgevoerd door een erkend hoveniersbedrijf. Daartoe betalen alle huishoudens jaarlijks een verplichte bijdrage. Het groen in de woonomgeving is daarom nog steeds van uitzonderlijk hoge kwaliteit.

Skandia was het eerste woningbouwproject van Zuiderhoek als zelfstandig architect en ook de eerste opdracht van De Nieuwe Erven, de opvolger van de in 1910 opgerichte Philips Vereniging Volkshuisvesting. De Nieuwe Erven heeft vanaf de jaren vijftig in tal van steden met Philips-vestigingen woningen voor eigen personeel gebouwd, onder het motto *Bouwen als sociale daad*. Daarbij werden vooraanstaande architecten ingeschakeld zoals Zwiers & Berghoef met woningen gebouwd volgens het Airey-bouwsysteem en Van den Broek & Bakema met hun modernistische baksteenarchitectuur. Daarbij werd nauw samengewerkt met het Philips Woningbedrijf, dat niet alleen de technische uitwerking verzorgde maar ook eigen ontwerpen vervaardigde van een opvallend hoge kwaliteit.

■ **Woonwijk Kerschoten, 1956-1958**
Apeldoorn, tussen Einsteinlaan, Nobelstraat,
Edisonlaan en Boerhavestraat
Landschapsarchitect R. Boom

Kerschoten is de eerste grote naoorlogse uitbreiding van Apeldoorn en dus een echte wederopbouwwijk. Hoewel de gemeente in 1945 al bijna 45.000 inwoners had, overheerste nog steeds het dorpse karakter. Kerschoten was één van de vele pogingen om Apeldoorn in de vaart der volkeren op te stoten. Een belangrijke rol daarbij werd gespeeld door burgemeester A.L. des Tombe, die niet alleen nieuwe werkgelegenheid naar Apeldoorn wilde halen maar ook vond dat de gemeente stedelijke impulsen nodig had.

Grootschalige woonwijken en gestapelde bouwvormen waren onbekend voor Apeldoorn en de toenmalige woningcorporaties waren niet zomaar bereid om het gemeentebestuur te volgen in haar ambitieuze vernieuwingsdrang. Dankzij de Federatie van Woningbouwverenigingen werd uiteindelijk niet de bekende Rotterdamse architect Groosman aangetrokken maar Zuiderhoek, die zojuist zijn eigen bureau was begonnen. De door hem als stadsarchitect van Amersfoort ontworpen Bomenbuurt in het Soesterkwartier viel bij de corporaties beter in de smaak dan het rationele modernisme van Groosman. Ook in Apeldoorn vervulde Zuiderhoek zowel de rol van stedenbouwkundige als die van architect.

Het gebied waar Kerschoten is gebouwd ligt aan de westkant van Apeldoorn en heette ooit *Het Loosche Veld*, een verwijzing naar het nabijgelegen Paleis Het Loo. De gronden waren oorspronkelijk in bezit van de Oranjes en werden door hen gebruikt

Foto-essay | Skandia, Geldrop

Fotografie David Galjaard

Opgeleid door drie toonaangevende leermeesters ontwikkelt David Zuiderhoek zich in korte tijd tot een veelzijdig architect, stedenbouwkundige en bevoegen docent aan de Amsterdamse Academie van Bouwkunst. In 1945 wordt hij stadsarchitect van Amersfoort. Naast het Kernplan en het Uitbreidingsplan in Hoofdzaak met de door hem bedachte 'Bloembladtheorie', ontwerpt hij in Amersfoort woonwijken, woningen en schoolgebouwen. Als zelfstandig architect krijgt hij tussen 1955 en 1980 opdrachten vanuit het hele land. Hij specialiseert zich in omvangrijke stedenbouwkundige projecten, landhuizen, kerken, scholen en bejaardenhuizen. Tegenwoordig wordt zijn werk hoog gewaardeerd, omdat het goed aan de moderne eisen kan worden aangepast, zoals het kantoorgebouw van Royal HaskoningDHV met zijn nog steeds kenmerkende kantoor tuin.

ISBN 978-90-6868-712-5

9 789068 687125 >

WWW.THOTH.NL